

## GARP MEMLEKETLERİNDE İŞÇİ ZÜMRESİNİN DURUMU

Konferansı veren :  
*Ord. Prof. G. Kessler*

Tercüme eden :  
*Dr. Ekmel Zâdil*

Türk sanayii henüz çok yenidir. Sanayi işçiliğini ve maden işçiliğini kendilerine daimî bir meslek edinen bir sınıf yeni teşekkül hâlinindedir. Sanayimizde bugüne kadar, takriben 1/3 ü İstanbulda olmak üzere, ancak bir kaç yüz bin kişi çalışmaktadır. Memleketimizde işçiler arasında henüz ne siyasî bir işçi hareketi, ne de istihlâk kooperatifçiliği hareketleri mevcut değildir. Sendikacılık hareketleri de henüz başlangıç manzarası arz ediyor; yurdumuzun hiç bir sanayi branşında bir “merkezi sendikalar birliği” yoktur. Bundan dolayıdır ki, memleketimizin ileri fikirli işçileri garp sanayi memleketlerinin iş şartlarını ve işçi hareketlerini öğrenmek hususunda alâka duyacaklardır. Garplı meslekdaşlardan hakikaten ne çok şeyler öğrenilebilir! Çok kere onların bizden daha iyi vaziyette olduklarını duyuyoruz. Büyük Britanya ve İsveç gibi bâzı memleketlerde devletin idaresi işçilerin einde bulunuyor; uzun müddet Avustralya ve Yeni-Zelânda da hattâ zaman zaman Fransa ve Almanyada dahi iktidarda bulundular. Acaba bunların iktisadî ve siyasî bakımlardan bu derece yükselmeleri nasıl mümkün olmuştur? Unutmamalı ki, Karl Marx’m 100 sene evvel «işçi sınıfının kurtulması» için yegâne çare olarak gösterdiği ihtilâl, zikredilen bu memleketlerin hiç birinde vukubulmamıştır. Sadece 1917 de Rusyada Marksist ihtilâli yapılmışsa da, görünüşe göre böyle bir ihtilâlin yayıldığı burada işçilerin durumu hiç de parlak değildir; zira tâbiri marufile “Proletarya diktatörlüğü” hakikatte Rusyada mevcut değildir. Halbuki hiç bir suretle ihtilâle tevessül edilmemiş olan garp memleketlerinde işçiler hakikaten ilerlemişler, yükselmişlerdir. Bu nasıl olmuştur ve bunlar hakikî ilerleme mânasında hangi dereceye kadar varmışlardır? Bugün garp işçilerinin hayat şartları nasıldır

ve bizler ilerlemek için neler yapabiliriz? İşte bugünkü konferansımın mevzuunu bu hususlar teşkil etmektedir.

Garp devletleri işçilerinin durumlarını öğrenebilmek için tabiatile bir çok kitap ve istatistiklerden faydalanılabilmir. Ancak Türk işçisi ecnebi lisana âşma değildir, bu büyük enteresan literatür kendisinin meçhulü kalmaktadır. Yabancı işçilerin durumlarını öğrenmek hususunda en faydalı vasıta şüphesiz yabancı memleketlerin bizzat ziyaret edilmeleridir. Ziyaret ederken bittabi bir **teikik komisyonu** âzası ve **kongre delegesi** olarak gitmeği kasdetmiyorum. Tetkik komisyonlarının bütün âzaları, ciddî olarak çalışsalar bile, gittikleri yabancı memleketlerin sadece küçük bir cüz'ünü ve ekseriyetle de kendilerine gösterilmek üzere bir taraflı seçilmiş mahalleri görürler. Kongre delegeleri ise, hele yabancı dil de bilmiyorlarsa, ecnebi memleketlerde büsbütün âciz vaziyette kalırlar; şayet bu delegelikte yabancı memleketlerce hakikî hür sendikalar olarak bilinmeyen ve tanınmayan organizasyonları temsil ediyorlarsa, çok zaman hattâ itimatlılıkla bile karşılaşılırlar. Yabancı diyarları hakkile tanımak isteyen Türk işçileri harice gitmeli ve orada mesleğile ilgili bir işletmede bir kaç sene müddetle bilfiil çalışmak suretile hem yabancı meslekdaşlarını, onların sendikalarını ve istihlâk kooperatiflerini yakından görmeli, hem de onların hayatlarına bizzat iştirâk etmelidir. Ancak ondan sonradır ki, gözleri açılıp her şeyi hakkile görebilecektir. Bâzı mesleklerin iyi yetişmiş ve kalifiye işçileri için yabancı memleketlerde böyle bir iş bulmak hiç de fazla zor bir şey değildir; meselâ tamamen enternasyonal mesleklere sahip olan gemiciler, garsonlar ve aynı zamanda iyi mücellit, iyi mürettip, iyi divarçı, iyi tesviyeci, iyi cam üfleyci amelesi ve iyi terziler için bu imkânlar mevcud bulunmaktadır. Yola çıkmadan evvel biraz yabancı dil bilmelidir, üst tarafını genç insanlar yabancı diyarlarda kolaylıkla öğrenebilir. Şüphesiz bir kaç sene çalışmak üzere gidilecek memleket hâli hazırdaki Şimalî Amerika veya Garbî Almanya gibi kuvvetli bir işsizliğin hüküm sürdüğü yerler olmamalıdır; buna mukabil biraz ingilizce anlayan, işinin ehli mütehassıs işçiler Büyük Britanya'da kolaylıkla iş bulabilir ve dostane karşılanırlar. Sadece âsaplarına hâkim olamayıp derhal bıçaklarına sarılan kimseler için bu kabil seyahatlar tabiatile bahis mevzuu olamaz; içki iptilâcılarının (akşamcılarının) da bir çok memleketlerde fazla şansları olamayacaktır. Şehrimizde bankacılık stajı geçirmiş olan oğullarımdan biri New York'a varışının 14 üncü günü ora bankalarından birinde, el'an da çalışmakta olduğu iyi bir iş bulmuştur. Kendisi filhakika beş lisana va-

kıfı ve yanında çalışkanlık ve bilgisini tevsik eden vesikalarla mücehhezdi; görülüyor ki, kabiliyetli ve çalışkan kimselere dünya kapıları açıktır.

İşçiler bakımından çok faydalı olacak ikinci bir nokta da münkün merite fazla sayıda yabancı mütehassis işçilerin memleketimize gelip işletmelerimizde çalışmaları olacaktır. Şayet bugünkü Türk kanunları buna mâni teşkil ediyorsa, Türk işçileri kendi menfaatleri ve aynı zamanda da sanayiimizin menfaati namma bu kanunların değiştirilmesini temin hususunda bütün gerekli tedbirlere başvurmalıdır. İnsan iyi yetişmiş, işinin ehli ve tecrübeli yabancı meslekdaşlarından ne çok şeyler öğrenebilir! Sadece maden işçilerini, orman amelelerini, elektrikçi, montör, garson ve ahçıları düşünmek kâfidir. Yabancı meslekdaşlar Türk arkadaşlarına yalnız faydalı olacak yeni meslekî bilgiler getirecek değil, aynı zamanda istihlâk kooperatifçiliği ve sendikacılık sahalarındaki Türk işçi hareketleri için de birer öğretici olacaklar ve başlangıçta yapılabilecek hatalardan nasıl kaçınılabileceğini, sendikalara âza kazanmak ve bunların idaresi, meslekî matbuatın kurulması hususunun nasıl yapılması lâzım geldiğini ve arzu edilmeyen sözde “iyilik isteyen” dostlardan ve muzir akıl hocalarından nasıl korunulacağını, hakikaten hür bir işçi hareketinin nasıl kurulacağını ve tedricî ve ihtimamlı bir teşkilât sayesinde iktisaden hakikaten nasıl yükseleceklerini de göstereceklerdir. Elbette ki bütün kabiliyetli ve çalışkan Türk işçileri de yükselmek isterler.

Yabancı meslekdaşlarla bu şekilde şahsî münasebetler teessüs edinceye kadar bugün için garp devletleri işçi zümresinin hakikî durumları hakkında bâzı şeyler bilmek herhalde faydalı olacaktır. Yabancı memleketlerdeki ücret miktarları hakkında istatistikî rakamlar, yabancı paranın hakikî kıymetini gösteren iştira kuvveti bilinmedikçe, bir şey ifade etmez. Fransız ve İtalyan işçilerinin ücretlerinden bahsedilirken bunların binlerce frankla, İsviçredekilerin ise çok ufak frank meblâğlarıyla ifade edildiği görülüyor. Hakikatte ise İsviçreli işçi, Fransız ve İtalyan meslekdaşlarına nazaran çok daha iyi yaşamaktadır; mlûmdur ki Fransa ve İtalyada enflasyon yüzünden kıymetleri tamamen sarsılmış para sistemleri mevcut bulunmaktadır. Enflasyonlardan en ziyade işçi, müstahdem ve memur gibi sâbit gelirliler mutazzarrır olduklarından dolaydır ki, bugünkü Fransa ve İtalyada bu kadar çok iktisadî grevler meydana gelmektedir. İsviçre frangı tam mânasile sağlam olduğu ve her işçi veya memur kazancile iyi geçinebildiği için, İsviçrede bugün hemen he-

men hiç bir grev olduğunu işitmiyoruz. Şu halde mesele paranın adında veya yüksek rakamında değil, ele geçen ücretle hakikatte ne alabileceğindedir. Ele geçen ücretle ailesi için yalnız kâfi derecede ekmek değil, fakat aynı zamanda tereyağı, et ve şeker de alabiliyor mu? Yeni bir çift kundura satın alabilmek için kaç saat çalışmak gerekiyor? İşte mesele budur. Bir kundura satın almak için Amerikada iki saat çalışmak kâfidir, halbuki şark memleketlerinde bir çok günler lâzımdır. Bir Amerikan işçisi iş günlerinde fabrikaya, pazar ve tatil günlerinde de ailesile gezmeğe gidebilmek maksadile ilk ucuz otomobilini satın alabilmek için acaba ne kadar müddet çalışıyor? Mutad olarak eğer bu kimse dehşetli bir viski tiryakisi değilse veya bütün tasarruflarını yeni ve güzel bir ev satın alabilmek için saklamıyorsa, bir iki sene bu iş için kifayet edecektir. Türkiyede henüz bir işçinin ettiği tasarruflarla otomobil sahibi olabildiğini zannetmiyorum. Şu halde yabancı memleketlerdeki işçinin reel ücreti ne şekil arz ediyor? Acaba o gıda ve giyim eşyası olarak ne satın alabilir? İkametgâh durumu nedir? İstirahat etmek ve kendini fikren ilerletmek için sarfedebileceği miktar nedir? Hastalık ve kaza hallerine karşı aldıkları tedbirler nelerdir? İşsiz kaldığı, ihtiyarladığı veya malûl olduğu zaman ne şekilde bakılacaktır? Elbette ki bütün bu suallere bu bir tek konferans çerçevesi dahilinde cevap veremem. Fakat bu konferansımın ve diğer meslekdaşlarımın konferansları basılırken bugün burada size veremeyeceğim bir çok rakamları orada gösterebileceğim. Ancak sizlere şimdiden bir kaç tanesinin cevabını vermek isterim. Cevaplarımın ekserisi, 1949 senesininkilere nazaran tedarikleri benim için daha da mümkün olan, 1939 dan yani harpten evvelki malûmata istinat etmektedir. Vereceğim izahat hakkında evvelâ şu noktayı belirtmek isterim: son 10 sene zarfında Şimalî Amerikada işçilerin vaziyeti vasatı olarak daha da düzelmiştir; İsviçre ve Skandinav memleketlerinde aşağı yukarı vaziyet eski halini muhafaza etmektedir; Büyük Britanyada her ne kadar gıda ve giyim maddelerile mesken ihtiyaçlarının karşılanmasında bir takım gerilemeler müşahede olunuyorsa da, sosyal sigortalar ve bilhassa hastalık sigortası sahasında çok büyük ilerlemeler kaydedilmiştir; İtalya ve Fransada vasatı seviye, görünüşe nazaran, kötüleşmiştir. Fakat kötüleşme en fazla, garptaki işçilerinin durumu Rus işgali altında bulunan şarktakilere kıyasen biraz daha iyi olduğu, harabiye dönmüş ve tamamen fakirleşmiş Almanyada müşahede olunmaktadır. Dört büyük şark vilâyetlerinden (Provinzlerden) ve Çekoslovakyaдан sürülen milyon-

larca insanla ağzına kadar dolmuş vaziyette bulunan Garbî Almanya, nüfus başına düşen işsizlik rakamları itibarile, yeryüzünün en bedbaht memleketidir. Bugün Almanyada takriben 20 milyon insan meskensiz vaziyettedir; böyle bir faciayı dünya tarihleri şimdiye kadar kaydetmemiştir. Şu halde bu izahatım sırasında Almanya hakkında vereceğim rakamlar, maalesef halihazır durumuna hiç de uymayacaktır. Bu rakamlar sadece Hitler'in kendilerini felâkete sürüklemekten evvel Alman işçilerinin ne derece yükselmiş olduklarını gösterecektir.

Şimdi aşağıda vereceğim rakamlar, sadece münferit memleketlerdeki işçi, müstahdem, memur gibi sâbit gelirliilere değil, **tekmil halk kitlesine** ait bulunmaktadır. İstatistikî araştırmalar tekmil halk kitlesi için, daha kolaylıkla yapılabilir.

Ahalisinin ekseriyetini ziraatla iştigal edenlerin teşkil ettiği memleketlerde rakamlar, daha ziyade zürra sınıfına, sanayi memleketlerinde ise işçi, müstahdem ve memur gibi sâbit gelirliilere ait bulunmaktadır. Komşularımız Rusya ve Bulgaristanda da olduğu gibi, Türkiye nüfusunun % 80 den (yani 4/5 inden) fazlası ziraatle iştigal etmektedir; İkinci Cihan harbinden evvel Polonyada bu nisbet % 60 m biraz üstündeydi. Şu halde buralara ait rakamlar daha ziyade köylü zümrenin durumunu tespit etmektedir. Büyük sanayi memleketlerinde köylü halk, nüfusun sadece küçük bir kısmını teşkil eder. Zürra sınıfın İkinci Cihan harbinden evvelki durumu şöyleydi:

İtalya ve Japonyada	= %45-50	Yeni-Zelânda'da	= %24
Çekoslovakya	}	Birleşik Amerika'da	= %22
İsveç		İsviçre'de	= % 21,4
Norveç		Avustralya'da	= %20,8
Fransa ve		Hollanda'da	= %20,5
Danimarka'da	}	Belçika'da	= %17
Kanada'da		İskoçya'da	= %9,5
Almanya ve Ş. İrlanda'da	= %25-30	İngiltere ve Gai'de	= %6,2

**Bizi bugünkü konferansımızda alâkadar eden sanayi memleketleri işte bunlardır;** umum halk kitlesine ait rakamlar hakikatte sâbit gelirliilerin durumunu göstermektedir.

Bu sanayi memleketlerindeki işçi, müstahdem ve memurlar nasıl geçiyorlar? Sizlere 1935-37 senelerine ait, yani vasat bir konjüktürün hüküm sürdüğü harbin başlamasından evvelki rakamları vereceğim.

## Et istihlâki

Evvellâ nüfus başına isabet eden *et istihlâkini* ele alalım; şüphesiz bu rakamlara çocuklar ve meme çağındakiler de dahil bulunmaktadır. Burada en varlıklı vaziyette senede nüfus başına 65 kilo et istihlâk eden Büyük Britanya gelmekteydi. Bundan sonra sırasile:

2 inci	Şimalî Amerika	nüfus başına	senede	57,5 kilo	et istihlâki	ile
3 üncü	Danimarka	»	»	53	»	»
4 üncü	Almanya	»	»	46	»	»
5 inci	İsviçre	»	»	45	»	»
6 ncı	Belçika	»	»	41	»	»
7 nci	Fransa	»	»	36,5	»	»
8 inci	Çekoslovakya	»	»	25,5	»	»

9 uncu ve büyük sanayi memleketleri arasında bu hususta en fakir olarak da senede nüfus başına 16 kilo et istihlâki ile *İtalya* geliyordu.

Et istihlâkinin yanı başında balık **istihlâki** gelmektedir. İstatistikler burada maalesef sadece denizlerde tutulan balıkarm rakamlarını almış ve tatlı su balıklarının miktarlarını tespit etmemiştir. Halbuki tatlı su balıkları Almanya, Fransa, İsviçre gibi bazı memleketlerde gıda vasıtası olarak büyük bir rol oynamaktadır. Şüphesiz deniz balıklarının istihlâki İsviçre ve Çekoslovakya gibi sahilless memleketlere nazaran, denizlere yakın olan memleketlerde çok daha fazla bir önemi haiz bulunmaktadır. Balık istihlâkine ait istatistiklerimde maalesef, dünyanın en büyük balık müstehliki, Norveç'e ait rakamlar eksiktir.

Et istihlâkinde olduğu gibi, balık **istihlâkinde** de Büyük Britanya nüfus başına senede 21,5 kilo ile başta gelmektedir. Bundan sonra sıra ile:

Danimarka 15,5 kilo,

Almanya 12 kilo,

Belçika 8,5 kilo ile İngiltereyi takip etmektedirler. Birleşik Amerika ve Fransaya ait rakamlara rastlayamadım. *İtalyada* senede nüfus başına 5,5 kilo, sahilless memleketler olan İsviçrede 2,3 kilo ve Çekoslovakya da 1,5 kilo balık istihlâk edilmekteydi.

## Tereyağı istihlâki

Tereyağı istihlâk miktarı da refah derecesini gösteren faktörler arasında bulunmaktadır. Tabiatile halk yağ ihtiyacını sığır yağından, domuz yağından, zeytin ve zeytin yağından ve diğer yağlı mey-

velerle nebatlardan da temin edebilir; ancak her tarafta tereyağı en iyi ve en mugaddi yağ olarak kabul edilmekte ve tereyağ istihlâk rakamları geniş halk kitlelerinin refah derecelerini belirtmektedir.

İkinci Cihan harbinden evvel tereyağı istihlâkında de Büyük Britanya senede nüfus başına 11,2 kilo ile başta geliyordu. Bundan sonraki sıra şöyle idi:

2 nci	Danimarka	9,4 kilo istihlâk ile
3 üncü	Almanya	8,9 " " "
4 üncü	Belçika	8,8 " " "
5 inci	Birleşik Amerika	7,7 " " "
6 ncı	İsviçre	6,8 " " "
7 nci	Fransa	6,0 " " "

Fakir *İtalyada* ise nüfus başına senede sadece 1 kilo tereyağı istihlâk ediliyordu.

### Şeker istihlâki

Son olarak da şeker istihlâkını tetkik edelim. Şeker istihlâki, dünyanın her tarafında refah ölçüsü olarak mütalâa edilmektedir. Bu vaziyet hiç değilse dünyanın mutedil iklimli memleketleri için bahis mevzuu olmaktadır; zira sıcak tropik memleketlerde mebzul miktarda tatlı meyveler bulunduğundan, şekere fazla bir ihtiyaç yoktur. İkinci Cihan harbinden evvel şeker istihlâki bahsinde senede nüfus başına 48,2 kilo ile Danimarka başta geliyordu. Bundan sonraki sıra şu manzarayı arz ediyordu:

2-4 üncü	İsviçre, İngiltere ve U. S. A.	senede 43,8 kilo ile
5 inci	İsviçre	" 36 " "
6 ncı	Belçika	" 28 " "
7 nci	Almanya	" 24 " "
8 inci	Fransa	" 23,5 " "
9 uncu	Çekoslovakya	" 22,5 " "

Yine en sonlara doğru da 6,8 kilo *İtalya* geliyordu.

Bütün bu gıda maddelerinin istihlâklerine ait Türkiye hakkında istatistiklere maalesef sahip değiliz. Fakat bütün burada hazır bulunan evli dinleyicilerimin, bu verdiğim rakamları ve harpten evvelki Büyük Britanyada *dört kişilik bir işçi, müstahdem veya memur ailesinin* vasatı istihlâk miktarlarıyla ufak bir mukayese yapabileceklerini tahmin ederim. İngilteredeki bu dört kişilik aile 1936 senesinde vasatı olarak senede şunları istihlâk ediyordu:

260	Kilo et
85,5	Kilo deniz balığı
45	Kilo tereyağı
175	Kilo şeker

Bu saydığımız gıda maddeleri İngiliz ailelerine *hediye edilmiyor*, çalışan kimselerin *zati kazançları ile temin ediliyordu*. Bunlar hem de buğdayın çok az yetiştiği, pamuğun, mısırın, zeytinin, incirin, üzümün hiç yetişmediği, gıda maddelerinin yarıdan fazlasının hariçten satın alındığı, yani şark zihniyetle fakir bir memlekette temin ediliyordu. Hayat seviyesinin yüksekliği itibariyle en başta zikrettiğimiz memleketler arasında bulunan İsviçre ve Danimarkayı ele alacak olursak, bu iki ülkenin tabii zenginlik bakımından Büyük Britanyadan daha da fakir oldukları görülür; zira buralarda eksik olan yalnız mısır, pamuk ve zeytin değil, fakat aynı zamanda kömür ve demir cevherlerinden de mahrumdurlar. Tabiat bakımından buraları Anadoludan çok daha fakirdir. Buna rağmen nasıl oluyor da çalışan zümresi çok daha iyi bir halde yaşayabiliyor? Bu suali konferansımın son kısmında kısaca cevaplandıracağım. Buna temas etmeden evvel garp sanayi memleketlerine ait bir kaç rakam daha vereceğim.

### G i y i m D u r u m u

Giyim istihlâkinin istatistikî bir şekilde tespiti çok zordur; her birimizin senede ne kadar elbise ve çamaşır satın alabileceğini veya satın alması gerektiğini kim tespit edebilir? Biz bu hususta bir fikir verebilmek için **kundura ve çorap istihsal** rakamlarından faydalanabiliriz. Ben bu konuda asgarî bir fikir verebilmek gayesile harpte nevelki Almanya'ya ait bazı rakamları vermek istiyorum:

1936'da **Almanyanın kundura istihsalı 78 milyon çift sırf deriden mamul kundura ve 65,5 milyon çift de sandal**, yarım deri kundurular, lâstik kundurular, terlikler, jimnastik ayakkabıları ilâh.. gibi **hafif kundura** idi. Bu iki rakam kundura imalâtının asgarî sayılarıdır; zira ölçü üzerine iş yapan ısmarlama kunduracıların yaptıkları ve herhalde bir milyonu tecavüz eden rakamlar bu istatistiklerin dışında kalmıştır. Almanyanın 1936 senesindeki nüfusu, kundura ihtiyaçları daha az miktardaki 6 yaşma kadar olan 6 milyon çocuk da dahil olmak üzere, 67 milyondur. Demek oluyor ki 1936 da 67 hattâ daha ziyade 61 milyon Almanın ihtiyacı için 143,5 milyon çift yeni ayakkabı imâl edilmişti. Böylece her Alman senede as-



garî bir çifti iyi ve sağlam deriden olmak üzere iki çift kundura satın alabiliyordu ki, geriye yine de 10 küsur milyon çift kundura stoku kalıyordu.

**Çorap istihsaline gelince;** bir de Almanyada harpten evvelki çorap imalâtına kısaca bir nazara atfedelim. Çorap istihsalini bahsinde vereceğim rakamlar da, köy ve şehirlerde evlerde örülen milyonlarca çorap bu istatistiklere dahil edilmeyip sadece *fabrika istihsalini* ele aldığından, asgarî haddi bildirecektir. 1928 senesinde yani Hitler'in iktidara geçişinden evvelki devirde **476 milyon çift çorap** imâl edilmişti ki o zamanın nüfusu 64 milyon olduğuna göre kadın, erkek, çocuk da dahil olmak üzere *nüfus başına* beher Almanya senede 7,5 çift çorap düşüyordu. Hitler zamanında vaziyet biraz kötüleşmişti. Malûm ya o zamanın parolası «top, terayağından mühimdir» gereğince çoraptan da mühimdi. Almanyada 1936 da Hitler zamanında 67 milyon insan için senede 359 milyon çift çorap imâl edilmişti ki, kadın, erkek ve çocuk dahil olmak üzere *nüfus başına* 6,5 çift çorap istihsal edilmişti. Almanlar Hitler yüzünden bugün çok aşağı seviyelere düştüklerinden, aralarından ancak küçük bir kısmı 6-7 çift çoraba sahip olabilecektir. Amerikalılar vasatî olarak herhalde 6 veya 7 çift çoraptan fazlasına shiptirler; muhtemelen Danimarka ve İsveçliler de bu durumdadırlar. Acaba vasatî olarak bir Türk senede kaç çift çorap alabiliyor? İşte bunun cevabını bilemiyoruz.

### İ k a m e t D u r u m u

Sanayi garp devletleri ecirlerinin *ikamet durumlarını* rakamlarla ifade etmek en zor işi teşkil etmektedir. Evvelâ, bilhassa Polonya, Şimalî Fransa ve İtalyanın bazı kısımlarındaki feci harp hareketi yüzünden ve bundan daha ziyade de şehirlerin hava bombardımanları dolayısıyla (Britanyanın bir çok kısımlarile Almanyanın hemen her tarafı), mesken durumu korkunç derecede kötüleşmiştir. Almanyada buna inzimamen bugün Rusların, Polonyalıların veya Çeklerin hâkimiyetleri altına geçirilen bölgelerden takriben 12 milyon Alman halkının hiç bir şeysiz ev ve vatanlarından çıkarılarak bugünkü dar bir sahaya sürüldüklerini de düşünenecek olursak tehçir vaziyetinin fecaati daha da iyi tezahür eder. Netice şudur ki *Almanya'da bugün 20 milyon insan meskensiz bulunmaktadır.* 20 milyon insan! Yani bugün Türk devleti hudutları içinde yaşayan nüfustan daha da kalabalık bir insan topluluğu... Bunlar öyle sefalet arzeden rakamlardır ki, her hangi bir şekilde mukayeseye imkân bile bırak-

mamaktadır; biz mesken bakımındaki mukayeselerimizi de harpten evvelki duruma göre yapacağız.

Burada ikinci bir müşkülât kendini göstermektedir. Büyük sanayi memleketlerindeki geniş halk kitlelerinin mesken vaziyetleri tabiatile birbirlerinden çok fazla ayrılıklar arzeder; bu ayrılıklar 19 uncu asırdaki yeni sanayi şehirlerinin âni genişlemeleri sırasında seçilen *ev tipleri* ve geniş halk kitlelerinin mevcut eski kötü ve daha iyi ekseriyetle de mükemmel denecek yeni meskenler bakımından kendini göstermektedir. 19 uncu asırda garpte kuvvetli ve süratli sanayileşme başlamadan evvel (İngilterede daha 18 inci asırda başlamıştı), garp şehirlerinde hemen her aile, aynen bugün hâlâ Anadolu'da âdet olduğu gibi, ev sahibi veya kiracı sıfatlarıyla küçük müstakil evlerde yaşıyorlardı. Bunların yanı başında 2-6 daireli mütevazi kat evleri de bulunuyordu. Büyük ev tipleri pek seyrektiler ve bunlar en ziyade Paris, Roma, Viyana v.s. gibi bir takım ticaret şehirleri, liman şehirleri ve başkentlerdi. Avrupa ve Amerikada normal mesken tipleri kısmen ahşap, duvar gözleri taşla örülü, cephesi tahta oymalarla süslü ve her katı çıkıntılı bina tarzları, kısmen kârgir inşaattan tereküp eden küçük, mütevazi fakat ekseriyetle rahat tek aile evleri idi. Şarkta (Letonya, Estonya, Litvanya, Polonya ve Rusya'da), bugüne kadar Türkiyede el'an pek mebzul bulunan, ahşap evler ekseriyeti teşkil ediyordu ve bunların da fazla miktarda yangın tehlikesi arzettikleri malûmdur.

Küçük aile meskenleri tipini 19 uncu asırda da bazı sanayi memleketleri büyük bir sebatla idame ettirmişlerdir. Bu tipi muhafaza edenler arasında başta Avuranın en büyük sanayi memleketi olan *Büyük Britanya* (İskoçyadaki bir iki istisnasile) olmak üzere, *Belçika*, *Hollanda*, bilhassa büyük ticaret şehri *Bremen*'in önderlik ettiği *Şimali garbî Almanyanın* bazı kısımları, *Danimarka* ve kısmen de *İsviçre şehirleriyle Fransa ve Avusturyanın bazı küçük şehirleri* zikredilebilir. Şimalî Amerika şehirlerindeki meskenlerin büyük ekseriyetini de 19. asrın küçük evler tipi teşkil etmektedir; New York ve Chikago istisna teşkil etmekte olup hiç bir zaman buralardaki yüksek binalar amerikan mesken tipini ortaya koymazlar.

19. asırda bir takım sanayi memleketleri şehirlere akına başlayan sanayi işçileri için, 18. asırdaki hükümdarların askerlerini hapsedtikleri, büyük kışlaları model ittihaz ederek kutuvari büyük meskenler inşasına başladılar: ve işte böylece garpteki bazı sanayi şehirlerini bugün bu kadar sakil ve sıkıntılı şekle sokan büyük şehirlere hâs *kira kışlaları* meydana gelmiş oldu. (Kaydeten şunu söyleyebiliriz:

kira kışlaları ne kadar fazla olursa, büyük şehirlerdeki işçi zümresi arasında radikalizm de o derece artar).

20 - 60 ailenin içinde yaşadığı sefer taşı şeklindeki çok katlı büyük kira kışlaları, şüphesiz o şehir hemşehrilerinin arzuları ile meydana gelmiş değildir; 19. asırda kira kışlalı şehirlere hicret eden biçare mahlûklar henüz teşkilatlanmamışlardı, liderleri ve onları ikaz edecek kimseleri yoktu; hiç kimse de arzularını sormayordu. Kira kışlalarını meydana getirenler sırasile şunlardı:

- 1) O sıralarda şehir meclislerine hâkim olan şehirlerdeki **büyük arazi sahipleri**.
- 2) Kira kışlalarının küçük evlere nazaran daha ucuz olacağını zanneden bir kısım **şehir idareleri**. (Bunun tamamen yanlış olduğunu ilerdeki tecrübeler ispat etmiştir).
- 3) Birbirine eklenmiş muhteşem cepheli büyük binalar inşa etmeği, «küçük adamlar» yani fakir zümre için küçük evler inşasından fazla seven **mimarlar**.

Kira kışlaları inşaatında bir çok memleketlerde nümune şehir olarak mütalâa edilen imparator III. Napolyon'un *Paris*'i büyük bir rol oynuyordu; Paris modeline göre 100 sene müddetle «Avenü» ler, «Bulvar» lar ve «Palas otel» leri büyük bir şevkle inşa edildi. Bunlar «medeniyet» olarak gösteriliyordu. 20. asırda bunun tam mânâsile aksi bir hareket başladı; işçi ve müstahdemler şehir parlâmentolarında ekseriyeti te'min ederek kira kışlalarının ortaya çıkmasını mümkün kılmış olan imar plânları ve yapı nizamnamelerini tadile başladılar. İşçi, müstahdem ve memurlar tarafından kurulan Yapı-kooperatifleri büyük organizasyonlar halinde gelişti ve bunlar kira kışlalarını iğrenç buldular. İşçi ve müstahdemlerine büyük ikametgâh Siedlung'ları inşa eden *Alsas Mühlhausen*'ndeki mensucat fabrikatörleri, *Essen*'deki *Krupp müessesesi*, *İngiltere*deki büyük sabun fabrikatörü *Lever* ve büyük çikolata fabrikatörü *Cadbury* gibi ileri görüşlü müteşebbisler de kira kışlalarını tamamen reddettiler. Küçük tek aile tipi ile geniş 3 kat üzerindeki 6 dairesi ev tipleri son 50 sene zarfında her tarafta muzaffer olmuştur; buna bugün sadece münferid bir takım mimarların hayran oldukları, fakat geniş halk kitleleri tarafından beğenilmeyen Paris, Viyana, Stockholm gibi Avrupanın bazı büyük şehirleri ile Şimalî ve Cenubî Amerikanın bir kısım büyük şehirleri istisna teşkil ediyor.

Modern sanayi şehirlerinin mesken tipleri hakkındaki son 100 seneyi kaplayan mücadelenin neticesi ne olmuştur? Küçük tek aile evleri tipinin sarsılmadan kendini idame ettirebildiği veya 20. asırda

yeniden hâkim olduğu yerlerde işçiler bugün de bir mutfak ve 3-4 odadan mürekkep iyi helâları, hemen daima ayrı bir banyoyu ve ekseriyetle de evin arkasındaki küçük bir bahçeyi havi evlerde yaşıyorlar. Bunun en iyi misallerine Hollanda'da, Belçika'da, İngiltere'de ve Almanyanın, İsviçrenin, İskandinav memleketlerinin ve Fransanın bir çok kısımlarında aynı zamanda da Şimalî Amerikanın en büyük kısımlarında rastlıyoruz. Kira kışlalarının hiç değilse zaman zaman 50 - 60 sene bir müddetle muzaffer olduğu şehirlerde işçi zümresinin büyük bir ekseriyeti bir mutfak ve 1-2 odadan terekkep eden pek nadir olarak da ayrı banyosu bulunan ve çocukları için hiç bir vakit ayrı bahçeye sahip olmayan yerlerde ikamet etmektedir; bu ikamet tarzına Paris, Roma, Berlin, München, Viyana, Budapeşte, Stockholm, Leningrad ve maalesef diğer bazı meşhur veya korkunç kira kışlaları şehirlerinde rastlıyoruz. Feci Beyoğlu kısmı istisna edilmek şartile İstanbul, Ankara ve diğer Türk şehirlerinin daima birinci gruba dahil olmalarını temenni edelim. Modern sanayi şehirlerindeki inşaatta *her iki grupta* da müşterek olan cihet evlerinin hemen kâmilen kârgir inşa edilmiş, yangına karşı mukavim oluşları, hemen hepsinde akar suyun mevcut bulunuşu, hepsinin elektrik tesisatı ve mutfaklarında hava gazı veya elektrik ocakları ile mücehhez bulunmalarındır. Elektrik, su ve hava-gazi bulunmayan evlere garp devletlerinin normal bir işçisi taşınmaktan imtina ile (maalesef hâli hazırda tahrip edilmiş Almanya buna aksi bir misal teşkil eder) her hangi bir tesisatın noksan olduğu bir evde ikameti medenî bir insan için bir zül telâkki edecektir. Garpte şüphesiz «Gece-kondu» lar mevcut değildir; imar plânlarına ve umumiyetle pek iyi tertiplenmiş olan yapı nizamlarına sıkı surette riayet etmesizin hiç kimse inşaata girişemez.

Büyük sanayi memleketlerindeki geniş halk kitlesinin *s i h h i ş a r t l a r ı*, iyi gıda ve mesken vaziyetleri ile alâkalı bulunmaktadır. Bu hususu daha iyi belirtebilmek için memedeki çocuklar arasındaki ölüm nispetleri ile verem neticesi ölümler hakkında bir kaç rakam vermek isterim.

100 sene önce sanayi memleketlerinde *memedeki çocuklar arasında ölüm nisbeti* çok yüksekti; çok kere yeni doğan çocukların % 20 - 30 u ilk sene zarfında ölüyorlardı. Bugün iyi gıda, iyi ikamet ve bunların yanı başında da şüphesiz hastalık sigortalarının fevkalâde tedbirleri sayesinde bu nisbetler çok aşağı düşmüştür. Bu hususta yine harpten evvelki rakamları vereceğim. *Yeni-Zelanda'da 100 de sadece 3 çocuk* birinci sene zarfında ölüyordu; *Hollanda'da bu*

nisbet 100 de 3.8; Avustralya, İsveç, Norveç ve İsviçrede 100 de 4-5; Birleşik Amerika, İngiltere ve Gal'de 100 de 5-6; Almanya, Fransa, Finlandiya, Kanada, Danimarka ve Lüksemburg'da 100 de 6-7; İrlanda, Belçika ve İskoçya'da 100 de 7-8 idi. Biraz daha kötü olan İtalya'da 100 de 10; Japonya ve İspanya'da 100 de 10-11; Çekoslovakya'da 100 de 12; Macaristan, Polonya, Portekiz, Bulgaristan ve Yugoslavya'da 100 de 13-15; Mısır'da 100 de 16; Romanya'da 100 de 17,5 ve Şili'de 100 de 24. Türkiye'de bu nisbetin ne kadar olduğu malûmumuz değildir; bu husus hakkında maalesef hiç bir istatistikî rakama sahip bulunmuyoruz.

*Veremlerden mütevellid ölümler* de sanayileşmenin ilk zamanlarında çok yüksekti; kötü işe, kötü ikametgâhlar ve fabrikalardaki kötü hıfzıssıhha şartları, işçilerin sefalete düşer olmalarını intaç ediyordu. İşe vaziyetinin düzelmesi, ikamet durumunun iyileşmesi, sâyiin korunması hakkında isdar edilen kanunlar ve içtimaî sigorta verem âfetinin önlenmesinde büyük âmil olmuşlardır. Bu hususta yine harpten evvelki rakamları bildireceğim.

Yeni-Zelanda, Avustralya, Hollanda ve Danimarkada *veremden senede her 10,000 kişide sadece 3-4 kişi ölmüştür*. Birleşik Amerika ve Kanada'da 10,000 de sadece 5 kişi; Büyük Britanya, Belçika ve Lüksemburg'da 10,000 de yalnız 6 kişi ölüyordu. Bütün bu saydığımız memleketler istisnasız veya ufak bir iki istisna ile kira kışlalarından uzak olan ülkelerdir. Kira kışlalarının daha büyük rol oynadığı yerlerde veremlerden mütevellid ölümler biraz daha fazladır; Almanya, Avusturya ve İtalya'da 10,000 de 6-7 kişi; İsviçre'de 10,000 de 7,5 kişi; İsveç ve Norveç'te 8,5 kişi; İrlanda ve İspanya'da 9-10 kişi; Fransa ve Çekoslovakya'da 11 kişi; Macaristan, Portekiz, Japonya ve Romanya'da 12-15 kişi ve Şili'de de 1937 de 10,000 kişide 23,5 kişi ölüyordu. Türkiye hakkında maalesef bu hususta da rakamlara sahip değiliz.

Buraya kadar büyük sanayi memleketlerindeki işçi ve müstahdemlerin sadece işe, giyim ve ikamet durumlarından ve biraz da umumî halk sağlığının düzelmesinden bahsettim. Şimdi bir kaç kelime ile de *işçi ve müstahdemlerin memleketlerinin kültür hayatına iştirâklerine temas edeceğim*.

Garp memleketlerindeki her işçi ve müstahdem her gün evine getirilen *bir gazeteye abone olması* en tabii bir şeydir; o kimse için *sendikasının haftalık mecmuasına* da abone olmak gayet tabiidir. Garpteki her işçi ve müstahdem evinde *bir miktar iyi kitaba* da mâlik bulunmaktadır. İyi kitap derken çocuklarının mektep kitaplarını

kasdetmiyorum. (Garp'te bütün çocuklar 8-10 sene müddetle mektebe giderler ve onların da daima çok iyi ciltlenmiş mektep kitapları vardır). Hayır! kötü kâğıt üzerine basılmış, sayfaları düşen ve kapaklarında açık, sakil resimlerin bulunduğu müstehcen romanları da kasdetmiyorum. Ben, kitap derken hakikakten iyi, kıymetli ve bize okuma zevkini tattıran kitapları kastediyorum. Garp'teki hemen bütün işçi ve müstahdemler millî edebiyatlarının şaheserlerinden bir kaçma; sonra siyasî, dinî, tarihî ve tabiat ilimlerine ait eserlere, mesleklerinin teknik meselelerine ait kitaplara, hattâ umumiyetle bir kaç iktisadî esere de sahiptirler. Almanya'nın küçük bir sanayi şehri olan Jena'da her biri iyi ciltlenmiş yüzden fazla kitaba sahip işçilere rastladım. Mebzul miktardaki halk kütüphaneleri de hararetle ziyaret edilir. İşçiler arasındaki şarkı birlikleri, musiki birlikleri çok taammüm etmiştir. Konserlere ve tiyatrolara sık sık devam ederler; erkek işçilerin hemen hepsi, kadın işçilerin de büyük bir ekseriyeti bir *bisiklet sahibidir* ve bisikletlerle her gün işlerine gider, pazar günleri de gezintilere çıkarlar. Küçük çocukları olan aileler pazar günleri trenlerle küçük seyahatler yaparlar; Almanyada ötedenberi milyonlarca insan ve kezalik son zamanlarda İngilterede de milyonlarca kişi havanın iyi olduğu her pazar trenlerle böyle küçük seyahatlere çıkmaktadır; Birleşik Amerikada işçi bu seyahati şüphesiz kendi zatî otomobili ile yapmaktadır. Bilhassa yeni yetişmekte olan işçi gençliği bu seyahatleri çok sever. Dağlarda ve ormanlarda tatil günlerinde yürüyüşlere çıkar. Öğle yemeğini kırda müşterek tencerede kaynatır, geceyi çok cüz'î bir meblâğ mukabilinde gençlik misafirhanelerinde (Jugendherberge) lerde geçirir; basit, temiz ve rahat olan bu kabil gençlik misafirhanelerinden Almanyada memleketin her tarafına dağılmış, kız ve erkekler için ayrı daireleri havi, binlerce mevcuttur. Alman işçi gençliği erkenden vatanını iyice tanır; memleketinin güzel manzaralarını, eski zarif ve tarihî şehirlerini, içinde eski meşhur kilise ve belediye saraylarının bulunduğu büyük şehirleri de görür, bir çok defalar köylülerin yanında geceliyerek köylü kadın ve erkeklerin zor hayatlarını yakından tanımak imkânını da elde eder. Bu kabil yürüyüşlere Jena'daki işçi gençlerle birlikte bir çok defalar iştirâk ettimdi; yolda bol bol şarkı söyleniyor, bazan akşamları köy avlusunda dans ediliyordu. Bu yürüyüşler çok az bir masrafa ihtiyaç gösterir; tabiidir ki yolda ne bir damla alkol, ne de sigara içiliyordu. Almanyada çok yağmur yağdığından, bazan da yağmura yakalanıyorduk. Fakat insan cesurane yürüyüşüne devm ederse ekseriyetle iyi havaya çabuk

kavuşuyor! Yolda rastlanan hemen her su kenarında yüzülüyordu, esasen her Alman kız ve erkeği yüzmesini bilir.

Garp memleketleri işçi ve müstahdemini için oldukça pahalı olan bir kaç zevk verici (Freudebringer) nesne de vardır ki, bunlar da bir kaç istatistikî rakam vereceğim  *radyo ile otomobiller*'dir.

*Radyonun inkişafı* hakkındaki rakamlarım doğrudan doğruya 1938 senesine aittir; bunlar bugün oldukça eskimiştir, fakat bu rakamlar tam olup Türkiyeyi de ihtiva ettiklerinden bize iyi mukayese imkânları bahşetmektedir.

1938 senesinde  *Birleşik Amerika*'da yeni doğmuş çocuklar da dahil olmak üzere her 1.000 kişiye 204 radyo düşüyordu. Bu şu demektir: her köylü ve işçi ailesi de dahil olmak üzere her Amerikan ailesi kendisine günlük eğlence temin eden bir radyoya sahip bulunmaktadır. Memleketimiz için çok uzak bir hayâl gibi gözükken bu hâl, Türkiyede de elde edilmesine çalışacağımız bir yol olmalıdır. İkinci durumda beher 1.000 kişiye 190 radyonun isabet ettiği  *Dani-marka* gelmektedir. Üçüncü olarak 1.000 kişiye 184 radyo ile  *Büyük Britanya* geliyordu. Bunları 174 radyo ile  *Yeni - Zelanda* ve 171 radyo ile  *İsveç* takib ediyordu. Bu saydığımız 5 memleket birinci grubu teşkil etmektedir. İkinci grupta şu memleketleri sayabiliriz:

1,000 kişide  *Avustralya*'da 147 radyo;  *Almanya*'da 134 radyo;  *Hollanda*'da 128 radyo;  *Belçika*'da 122 radyo;  *İzlanda* ve  *İsviçre*'de 115 radyo mevcuttu. Bu beş memlekette demek ki her ikinci veya üçüncü aile bir radyoya sahipti. Üçüncü grupta yine beher 1,000 kişide:

*Norveç*'te 105 radyo;  *Fransa*'da 99 radyo;  *Kanada*'da 98 radyo;  *Avusturya*'da 92 radyo ve  *Arjantin*'de 91 radyo vardı. Bu beş memlekette her 3-4 aileye bir radyo düşüyordu. Geri kalan memleketlerin hepsi 1,000 kişide 70 radyodan aza sahiptiler. Bu son grubun şu şekilde sıralandığı görülmüştür. Yine beher 1,000 kişide:

*Çekoslovakya*'da 69 radyo;  *Japonya*'da 35 radyo mevcuttu.  *Avrupa*'da bu hususta en fakir durumda olanlar 1,000 kişide 7 radyo ile  *Yugoslavya*; 5 radyo ile  *Bulgaristan*; 3 radyo ile  *Yunanistan* ve en nihayette de 1,000 kişide sadece 1 tek radyo ile  *Türkiye* geliyordu<sup>1)</sup>. Sanayi memleketlerinden fakir  *İtalyan*unkini de zikredelim:  *İtalya*'da 1,000 kişide yalnız 18 radyo mevcuttu.  *İtalyan*m yakın komşuları  *Sovyet Rusya*'da 1,000 kişide 22 radyo,  *Finlandya*'da ise 1,000 kişide 62 radyo yani  *Rusyan*m 3 misli fazla radyo mevcuttu.

(1) 1949 nihayetinde Türkiyedeki radyoların mevcudu 220,000'e baliğ olmuştur ki, bu da takriben beher 1,000 kişiye 12 radyonun isabet ettiğini gösterir.

(Çeviren)

Bu rakamlar bizi uzun düşüncelere sevkedebilir; garp memleketlerindeki işçiler, 1938 de beher ailenin veya beher 2-5 inci ailenin radyo alabileceği kadar para kazanıyor ve bunun için gerekli tasarruflarda bulunabiliyordu. Neden Ruslar, İtalyanlar bu imkânlarla sahip değillerdi? Ve neden Balkan ahali ve Türkler daha da az imkânlarla maliktir?

*Otomobil'e sahip olma* hususundaki farklar daha da barizdir. İşçilerin otomobile sahip olmaları mı? diye soracaklar bulunacak ve «böyle şey olamaz» diyenler de olacaktır. Geçen sene gazetelerde Bursa fabrikalarındaki ustalardan birinin bir otomobil satın aldı diye zabıta tarafından tevkif edildiğini ve normal kazancile bir ustanın otomobil sahibi olmasına imkân olmadığına göre kendisinden bunun hesabının sorulduğunu okumuştuk. Şimdi ise büyük sanayi memleketlerinde vaziyetin nasıl olduğunu göreceksiniz. Vereceğim rakamlar yine 1938 senesine ait olacaktır. Maalesef istatistikî rakamlar binek otomobillerile otobüs ve kamyonları bir arada toplamış bulunuyor; memleketlerin ekseriyetinde bütün otomobillerin Türkiye'de olduğu gibi 1/3 inden 1/6 ine kadarı (Amerikada olduğu gibi) binek otomobilleri olmayıp otobüs veya kamyondur. Bütün otomobillerin böylece bir arada toplanması, istatistiğin kusuru olmakla beraber güzelleştiren nakisesidir; bu nakisesine rağmen bize çok kıymetli bilgiler verecektir.

1938 de *Birleşik Amerikada* (memedeki çocuklar da dahil) beher 4 kişiye bir otomobil düşüyordu; demek oluyor ki her köylü ve işçi ailesi de dahil olmak üzere hemen her Amerikan ailesi bir otomobile sahipti. Buna nasıl sahip olabiliyorlardı? Kendilerine hediye mi ediliyor, yoksa piyangodan mı kazanıyorlardı? Hayır! ne o, ne öbürü, doğrudan doğruya kendi çalışmaları ve zatî tasarrufları sayesinde buna erişiyorlardı. Büyük oğlum 1938 senesinde Amerikaya hicret etti; kendisi talebeydi, fakat yaz aylarında trenlerde muntazaman fren memuru olarak çalışıyordu. 2 sene sonra frencilik işinden ilk otomobilini satın alabilecek kadar para tasarruf edebilmişti; şüphesiz alman bu ilk otomobil oldukça eski ve ucuz bir şeydi. Bugün 1940 ın bu fren memuru Sokony Oil kumpányasının Hayfa mümessili olup çok daha iyi bir otomobilin sahibidir. Bütün Türk telebe ve fren memurlarının 12 senelik muntazam bir çalışma sonunda aynı şekilde terakki ve başarılarla mazhar olmalarını dilerim. Birleşik Amerikada bu kabil ilerlemeler hakikaten çalışan ve tasarrufa riayet edenler için daima mümkündür — tabii viski müptelâsı olmamak şartile —; keyif sürmeler ve rakı âlemlerile terakki beklenemez!



Şimdi diğer memleketlere ait rakamları görelim.

Yeni Zelanda'da 7, Kanada'da 8 ve Avustralya'da da 9 kişiye bir otomobil isabet etmektedir. Bunlar işçi zümresinin en müreffeh olduğu dört memlekettir. 1938 de *Avrupada en iyi durumda olan İngiltere ile Fransaydı* ve burada 19 kişiye bir otomobil isabet ediyordu. *Almanya'da 24, Lüksemburg'da 25 ve Danimarka'da 26 kişiye* bir otomobil düşüyordu. Avrupadaki bu 5 memlekette otomobile sahip olan işçilerin adedi azdı; otomobil sahibi müstahdem ve memurların miktarı ise daha fazla idi. Bu memleketlerde çok taammüm etmiş olan ve orta tabakanın da sık sık kullandığı taksiler büyük bir rol oynamaktadır. 1938 de *İsveç, Norveç, ve Belçika'da 30 - 40 kişiye, İsviçre, Avusturya, Arjantin ve Hollanda'da 40 - 60 kişiye* bir otomobil isabet ediyordu.

Bu rakamlara göre daha zengin olan sanayi memleketleri grubu bununla bitiyor. 90 nüfusa bir otomobil isabet eden *Finlandya* ve 99 nüfusa bir otomobil düşen *İtalya* ile daha fakirler (!) başlıyor. Bunlar arasında az da olsa henüz otomobile binmemiş olanlar da mevcuttur. Fakat fakirlik daha da yükseliyor:

Çekoslovakya'da	144	nüfusa 1 otomobil
Portekiz'de	156	» » »
Brezilya'da	300	» » »
Japonya'da	400	» » »
Macaristan'da	438	» » »
Yunanistan'da	496	» » »
Mısır'da	509	» » »
Romanya'da	777	» » »
Lehistan ve Yugoslavya'da	1034	» » »
Bulgaristan'da	1484	» » »
Türkiye'de	1876	» » » düşüyordu.

Şimdi bu son neticeleri bir kere mütalâa edelim:

1938 de bir Türkün sahip olduğu *bir radyoya* mukabil Birleşik Amerikada (204) radyo mevcuttu; *Türkiyede* 1938 de hareket eden *bir otomobile* karşı Birleşik Amerikada (469) otomobil yoldaydı. Bunlar büyük, çok büyük farklardır. Tabiatile bunlar kültür seviyesi ve hayatta duyulan saadet hususunda aynı nispette büyük farkların varlığını ifade etmezler. Ne İmmanuel Kant, ne de Shakespeare otomobilde seyahat etmedikleri gibi, ne Goethe ve ne de Beethoven radyoya malik olmamışlardı. Radyo veya otomobile sahip olmaksızın da mesut yaşamak ve gerek fikir ve gerekse sanat bakımından en yüksek kademelere ulaşmak elbette mümkündür.

Fakat buna mukabil eğer bugün Amerika tarzında yaşayan garpta hattâ en basit yaşayan insan için banyo, traş makinesi ve dolma kalem gibi, otomobil ve radyo tabii olarak hizmete amâde bulunuyorlarsa, bunların tabiatile, bol gıda, temiz giyinme imkânı, kömürü kısa yetecek kadar temin edilmiş rahat ikametgâh, sıhhat ve hastalık, malûllük, ihtiyarlık, kaza, işsizlik, dulluk ve yetimlik hallerinde tam mânasile bakılmak gibi bütün Türk vatandaşlarımız için kalpten arzu etmemiz gereken, değersiz sayamayacağımız âmme hizmetlerinde büyük ilerlemeler oldukları muhakkaktır. Fakat acaba garp işçileri ve memurları bütün bunlara veya bunların bir çoğuna nasıl mâlik olmuşlardır? Nihayet Türk işçi ve memuru cesurane bir sıçrayışla ve bu mümkün olmadığına göre, daha emniyetle, adım adım bu gayeye varamaz mı? Avustralya ve Yeni Zelanda gibi müstemlekeler dahil, garp memleketlerinin bu şaşılacak derecede büyük ilerlemesi neye istinat ediyor? Burada müessir olan acaba tevarüs edilen eski kültür müdür? Acaba bu ileri memleketler binlerce senelik kültür mazisine sahip olanlar mıdır? Hayır ve hayır! Mısır, Irak ve Anadolu, Şimalî Amerika ve Avustralyayı bir tarafa bırakalım. Esasında Fransa, Hollanda, Almanya, İskandinavya nazaran çok daha eski kültür memleketleridir. İzmir belki de 3,000, İstanbul 2600 senelik bir maziye maliktir. Paris, Londra, Amsterdam, Anvers, Kolonya (Köln), Viyana çok daha yenidirler; Berlin, Leipzig, Königsberg ve Riga 1,000 senelik bile değillerdir. Ve düşünmeli ki Şimalî Amerika şehirleri ne kadar yeni birer teşekküldürler! Hayır eskilik burada hüküm vermeğe kâfi bir sebep teşkil etmiyor.

Yoksa acaba garp memleketleri tabiat bakımından bilhassa zengin, verimli, madenleri bol bir bölge mi teşkil ediyorlar? Belki Birleşik Amerikanın geniş sahası için bu hususu kabul edebiliriz. Fakat ne gariptir ki bu tabii zenginlik kırmızı derililerin yaşadığı müddetçe sömürülmemiştir. Tabiatın verdiği bu zenginlikten ancak 400 seneyi bulmayan bir müddetten beri istifade edilmektedir. Tabiat itibarile Avrupada yalnız Fransa ve Belçika zengin olup Büyük Britanya ve Almanya çok daha fakirdirler. Danimarka ve İsviçre demir ve kömür bakımlarından büsbütün fakir olup toprağın verimi itibarile Anadolu dan ve Mısırdan çok daha geridirler. Şu halde tabii zenginlik de bu hususta bir miyar teşkil etmiyor?

Yoksa garp memleketleri acaba daha müsait bir iklime mi maliktirler? Rutubetli ve sisli İngiltere, sert ve uzun kışile Almanya, karlı dağları ve cümudiyelerile İsviçre için bu husus ileri sürülemez. Bütün bu memleketlerde zeytin, pamuk, incir ve kestane yetişmez;

üzümleri eksidir ve meselâ İngilterede o da yetişmez. Mısır ve kavun Alplerin şimalinde olgunlaşmaz. Hayır bu ileriliğin sebebi iklimin iyiliği de değildir.

Acaba garp memleketleri vasati olarak daha yüksek fikrî istidada mı maliktirler? Bu hususu belki bir dereceye kadar Birleşik Amerikayı kolonize eden eski ailelerin bir kısmı için ileriye sürülebilir; çünkü oraya hakikaten bilhassa cesur insanlar muhaceret etmişlerdi. Bunların çoğu siyasi veya dinî hürriyetler uğruna memleketlerini terketmişlerdi. Bu herhangi bir biyolog'un sözüle «muhakkak ki pozitif (müsbet) ve seçkin bir gurup idi». Fakat bugünkü 150 milyon Şimalî Amerikalının ancak pek cüz'î bir kısmı bu fikir ve seciye itibarile vasat üstü muhacirlerin ahfadıdır ve garbî Avrupanın ileri memleketlerinde bu kabilden muhaceretler hemen hemen hiç bir rol oynamamışlardır. Bu münasebetle beyaz ırkın üstün vasıflara sahip olduğunu düşünmek de büyük bir hatâ olurdu. Eski Mısırlılar, Çinliler, Japonlar, Endonezyalılar beyaz ırka mensup olmamakla beraber çok büyük işler yapmışlardır. Portekiz beyaz ırka mensup olmakla beraber geri kalmıştır. Arî olmayıp Turanî bulunan Finliler, tabiaten fakir olan memleketlerini medeniyetçe en yüksek zirveye çıkarmışlardır. Bunun gibi sanat ve zanaatta büyük işler başarmış zenci kabileleri de vardır. Şu halde derinin rengi de bu hususta bir rol oynamıyor.

Acaba bu üstünlüğü *din* izah eder mi? Garp memleketleri tamamen hıristiyandırlar ve Birleşik Amerika, Büyük Britanya, Hollanda, Almanya, İsviçre ve Finlandiyayı da içine alan İskandinav memleketleri gibi ileri milletlerin çoğu protestandırlar. Büyük sosyolog *Max Weber* protestanlıkla garp kapitalizminin inkişafı arasındaki garip bağılığa işaret etmiştir. Fakat muhakkak ki dinî doktrinlerin muhtevaları bu hususta kat'î bir mahiyet arzedemezler. Zira hıristiyan mezhepleri bugün en geniş mânasile kendilerinden şüphe ve reddedilen bir çok garip ve gayri makul kaziyeler ihtiva etmektedir. Fakat acaba burada müessir olan hıristiyanlığın garbe getirdiği hususî zihniyet (Ahlâk, Ethos) midir? Hakikatte burada, garp milletlerinde inkişaf etmiş bulunan üç ahlâkî temel fikir en mühim rolü oynayabilirler:

- 1 — Tek tek her ferdin şahsî masuliyet fikri.
- 2 — Hürriyet ve kendi kendini idare etme hususundaki şiddetli arzu.
- 3 — Tükenmek bilmeyen çalışkanlık (işine bağlılık).

*Şahsî mes'uliyet arzusu* garpde, tarihin Rönessans ve Reformas-

yon adlari ile isimlendirdiği 400 sene evvelki büyük hareketlerle doğmuş ve inkişaf etmiştir. İşte bu zamandan beri garbin, dünyanın diğer memleketlerine nazaran, ilerlemesi başlar.

*Hürriyet ve kendi kendini idare etmek şiddetli arzusu*, başlanğıçta dinî ve siyasî topluluklarda harekete gelerek garp memleketlerinde siyasî ihtilâller yolu ile müstebit diktatörlük (tiranlık) ve kralî mutlakiyeti yıkmış, parlamentarizm ve demokrasinin zaferini sağlamıştır.

*Tükenmez çalışkanlık arzusu*, ilmî araştırmalar ve teknik keşifleri tesri etmiş olup asırlardan beri garbin bütün iş ve idare sahalarını ihya etmektedir. Bunun içindir ki, yapılan iş orada bugünkü çalışma müddetlerinin kısalığına rağmen, hayret edilecek derecede semereli olmaktadır. Garbin iktisadî ileriliğinin ve binnetice oradaki işçi refahının temellerini teşkil eden bazı müesseselerde, garpta bu kuvvetli çalışma ahlâk ve zihniyetinden doğmuşlar, meydana gelmişlerdir.

İstisnasız olarak her çocuk için mecburî olan 8-9 senelik umumî halk mektepleri (İlkmektep mükellefiyeti); bunu takip eden ve 18 yaşma kadar bütün gençlik için öğleden sonraları ders veren 3-4 senelik meslek mektepleri bu temel müesseselerin başında gelirler. Görülüyor ki, garpte kız ve erkek bütün çocuklar 12 sene müddetle ve ihtimamla okutuluyor. Bu şerait altında bunların sâyilerine mukabil yüksek gelir sağlamaları elbette bir mucize telâkki olunamaz. Küçük sanatlar ve ticaretle, çıraklık müessesesinin iyi teşkilâtlandırılmış bulunması, ziraat sahası da dahil olmak üzere her türlü meslekî ihtisas mekteplerinin bolluğu, parça başına ücret, primli ücret gibi teşvik edici ücret sistemleri de bu mânada müessir olmaktadır. Söz ve matbuat serbestisi, hür bir siyasî hayat, işinin ehli olanlar için serbest rekabet, grev serbestisi dediğimiz iş mukavelelerinin fesih ve ihbar hükümlerine riayet olunarak müşterek feshi gibi hususlar ilerlemeği temin ve garanti etmektedir.

Garp milletlerinin bütün bu hukukî nizamları ve müesseseleri arkasında işte bu bahsedilen, *her ferdin şahsî mes'uliyet hissi, hürriyet arzusu ve yorulmak bilmeyen çalışması* durmaktadır. Kim onların ileriliğine erişmek istiyorsa, gerek kendisi, gerek çocukları ve gerekse milleti için yalnız onların müessese ve kanunlarını değil, fakat aynı zamanda onların bu zihniyetlerini de benimsemek mecburiyetindedir: **Çalışkanlık, hürriyet fikri ve şahsî mesuliyet: Garbin refahı tabiatın bahşetmiş olduğu hazinelere veya ırk üstünlüğüne dayanmamakta işte bu ahlâkî temeller üstünde durmaktadır.**